

PROZA

Drago Jančar

Zvenenje v glavi
(Odlomek iz romana)

46.

Alojz Mrak se je zagledal skozi okno. S kovinskim priborom je spet čistil pipo.

"Bodite pametni, Keber," je rekel, "zakaj, hudiča, težite vsej državi s tistim nogometom."

"Košarko," sem rekel.

"Pa košarko, saj je isti šmorn. Minister je dobil krče, ko sem to omenil."

Potem je začel s priborom za čiščenje pip drgniti po razbitem steklu. Tako raztreseno je drgnil po robu razbite šipe. V glavi je zašumelo. Tam zunaj so po travi tekali neki oboroženi pritlikavci in se metali v ostriženo zeleno koruzo med štrclje. Pritlikavci so prihajali v glavo, zvenelo še ni.

"Odkrito vam bom povedal, kaj se je zgodilo, gospod Keber," je rekel Mrak tja v okno in na njegovo srečo nehal drgniti, ker je voditeljsko sklenil roke na riti: "Najprej je minister na oni strani telefonske žice mislil, da se malo zezam, z amnestijo zaradi trgovine, z vašo košarko pa kar tako, za hec. Ko sem rekel, da se ne zezam, pač pa je to naša, se pravi, vaš zahteva, Keber, zahteva tistega, ki je dvignil vstajo v kaznilnici, je minister dobil krče. Rekel je, naj oprostim, naj predsednik odbora oprost, ampak on, minister, se zdaj ne more pogovarjati, ker je dobil krče. Kje, gospod minister? V trebuhu, je rekel. Od česa, sem vprašal. Od smeha, je zatulil v slušalko, čisto je ponorel. Mobilizirali so dva tisoč rezervistov, Keber,

plus tisoč aktivnega sestava, vsa pokrajina je v obsednem stanju, meje so zaprli, mi pa zahtevamo prenos košarkarskega finala. Ali naj kar ponovijo tekmo, me je vprašal, ko je prišel k sebi. Bo takoj telefoniral ameriškemu predsedniku, naj pošlje ekipo. Da ponovijo tekmo zaradi ene mednarodne barabe, tako se je izrazil o vas, Keber, on, minister za pravosodje. Rekel je, da bo tisti, ki je vso stvar začel, dobil svoje. Dobil bo svoje, ker bo šel pred sodišče. Škoda vsak dan narašča. Vozni park, dnevnicke za tisoče ljudi, kaj si vendar mislimo? Vprašal me je, ali nameravamo zajebavati, ja, tudi on je uporabil to besedo, zajebavati celo državo ali se mislimo pogovarjati."

Mrak se je obrnil od okna. Tema se je naredila notri od njegove faraonske buče, ki je zakrila jutranje sonce.

"Lahko si mislite," je dodal, "kaj sem odgovoril."

"Pogovarjati."

"Menda ja."

Skozi redke lase, skozi palačinko tenkih las, položenih čez plešo, mu je sevala jutranja sončna svetloba. Zadaj za oknom so čez polje tekli uniformirani pritlikavci, kot da bi bili njegova vojska. Samozavestno se je smehljaj. Ta je Menahem, sem pomislil, tiran bo postal. Preden bo tiran, ga bo treba odstraniti. Slabo boš končal, Alojz, sem pomislil, slabo boš končal. Spet sem videl pritlikavce, tudi zveneti je začelo v glavi.

"Samo eno stvar vam pove ena mednarodna baraba," sem rekel, "one thing is needfull: prenos košarkarske tekme. Če ne bo prenosa, če ne bo prenosa v isti televizijski sobi, od prve do zadnje minute z eventuelnimi podaljški vred, in to brez paznika s pendrekom, bom napadel Upravo. Zajel bom še paznike, ki so tam notri. Šipac jim bo porezal vratove. Gorelo bo, kar še ni zgorelo, da se bo svetilo dol do morja. Gorela bo Uprava in z njo blok A in oba druga bloka in smodila se bo zelena trava in koruzni štrclji s pritlikavci vred. Delavnice bom spustil v luft z bencinskimi bombami. In tebi bo zvenelo v votli buči, kakor zdaj zveni meni, in združgal ti jo bom na tretjino sedanje velikosti. To je vse, Alojz."

Z zgroženim pogledom, kakršnega še nisem videl, s piskajočim glasom, kakršnega še nisem slišal, je rekel:

"Vi mi grozite, Keber, ali mi vi grozite? Ti še ne veš, kdo je Mrak, tebi se še sanja ne."

Dosti sem si upal. Res še nisem vedel, kdo je Mrak, še sanjalo se mi ni. Mrak mi je padel čez oči, za hip se mi je stemnilo.

47.

Tedaj se je stemnilo in Menahem je stopil proti hribu. Mesto je bilo daleč zadaj in dolgo je gledal v temno pobočje tistega hriba. Videl je, da mu naproti prihaja neka senca, počasi se je spuščala po pobočju. Obraz je imela zagrnen, ko se je neznanec približal, je Menahem še utegnil videti njegov kosmati obraz in rdeče obroblijene oči od mnogih nespečnih noči. Ustrašil se je neznanega sikarija, čeprav je bil na vrhuncu svoje vladavine. Obrnil se je in stekel nazaj proti mestu. Takrat še ni vedel, da mu tudi to senco kakor vse stvari in vsa naročila v njegovem življenju pošilja Jahve. Senca je obstala tam, ni mu sledila. Ni vedel, da ga bo dohitela, kmalu in povsem drugje.

Jožef Flavij poroča, da sta Menahema, potem ko je dal ubiti visokega duhovna Ananiasa, povsem zajela surovost in napuh. Razbojniki, tako imenuje judovske upornike, so naslednjega dne ob kanalu zajeli visokega duhovnika Ananiasa in ga skupaj z njegovim bratom Ezekijem ubili. Zlom oporišč in uboj Ananiasa sta silno napuhnili in posurovila Menahema; bil je prepričan, da mu ni para pri vodenju vstaje in vseh zadev, in postal je neznosen tiran. Eleazarjevi privrženci so se zdaj dvignili proti njemu; govorili so si, da potem, ko so se zavoljo ljubezni do svobode odvrnili od Rimljanov, te svobode ne bi smeli žrtvovati judovskemu rablju in prenašati gospodarja, ki je, tudi če bi se vzdržal nasilja, daleč pod njimi; in če že morajo imeti voditelja, bi bil vsakdo boljši od Menahema. Zato so zasnovali načrt, kako ga bojo napadli v Templju, kamor se je šel slavnostno poklonit oblečen v kraljevska ogrinjala in obdan s spremstvom oboroženih zelotov.

48.

Eden prvih ljudi, ki sem jih srečal na Livadi, je bil Brivec. Peljali so me v frizeraj, kot se je reklo tamkajšnjemu brivskemu in česalnemu salonu. Sprejel me je kosmat človek z dolgimi lasmi. Pomislil sem, da je frizerjeva kobilica pač bosa, se pravi, kosmata. V zaporu ima vsakdo svoj

mali privilegij, ki je nedotakljiv, reklo se je: neprikosnoven. Kuhar je debel, skladiščnik je bogat, stari arestant je lenuh in ima šnops, nekdanji ravnatelj je cinkar in dobi dopust, knjižničar ima zveze z upravo in ugled, brivec je kosmat in nosi dolge lase. Brivčev salon na Livadi je bil prostor, ki so se mu livadarji izognili, če se je le dalo. Po tleh so bili lasje, po vodi so plavali mastni madeži. Brivec je z umazanimi rokami in s cigareto med prsti in škarjami šaril človeku po glavi. Z njim tudi ni bilo mogoče kaj dosti govoriti. V glavnem je uporabljal dva stavka. Prvi je bil: Imaš cigareto? Drugi: Doči če vrijeme. Prvi je pomenil, da te ne bo ostrigel, če nimaš cigarete, drugi, da bo ubil sodnika, ko pride iz zavora. Johan je rekel, da je tako kosmat, ker nima nikogar, da bi ga obril. V resnici pa si mu nihče ni upal reči, naj se obrije in ostriže, zakaj brivca so klicali tudi Mrzli.

Mrzli je bil hladnokrven pobijalec sodnikov, bral sem o njem v časopisih. Prvega je ubil, ker je obsodil njegovega deda, lovskega čuvaja. Ded je obstrelil Vidakoviča, še prej pa Vidakovič jelena. Njegov prvi sodnik je bil zaradi deda, drugi zaradi njega samega. Mrzli je namreč ustrelil tudi drugega, tistega, ki je obsodil njega na dvajsetletno ječo.

Na Livadi je vsakdo šel skozi njegove roke, vsaka glava, ne brez tesnobe in s pripravljeno cigareto v rokah.

Bil je tak osamljen pes iz nekega lovskega revirja v Bosni, mogoče je bil volk. Vse življenje v zaporih. Kakor jaz na ladjah, v smrdljivih kajutah. V kasarnah, med smrčečimi moškimi. Mogoče sploh nikoli ni imel ženske. Mogoče je imel eno, je rekel Johan. Sodnico, zaradi katere je zdaj tu. Menda je posilil sodnico, preden ji je prerezal vrat, frizer, brivec. Vse življenje med moškimi. Nikoli ni imel ženske.

Tega človeka sem srečal, ko sem odhajal od Mraka. Takrat še nisem vedel, da bo ta mrzli človek postal usoden za tirana. Tudi Mrak ni vedel. Zapisano je bilo v zvezdah. Brivec s svojim kosmatim obrazom je bil senca, ki jo je pošiljal Jahve in je prihajala po temnem pobočju navzdol.

Rekel mi je za cigareto. Ko sva prižgala, me je ošinil z mrzlim pogledom, pogledom, ki je čakal na svoj čas. In ta čas se je resnično bližal.

Drugega dne opoldne se je obleganje začelo vleči. Očitno je bilo, da nas hočejo počasi zlomiti. Bolj kot kdaj prej smo bili odrezani od sveta

s tremi brezizhodnimi obroči, z neprehodno obrito pokrajino vsenaokrog. Nismo imeli vode in elektrike, zalog hrane je zmanjkovalo. Hoteli so nam reči: nobenega izhoda ni, nihče ne pride od tod. Zdaj se lahko pacate v svojem lastnem zosu. Na koncu ostanejo vdaja, zasliševanja, sojenja. Od jutra, ko so zahrumeli stroji, je minila mala večnost. Negotovost se je vlekla, razpleta ni bilo na vidiku.

Šel sem na zrak. Dolgo sem hodil po dvorišču in potem ob žici. Potreboval sem nekaj kisika, da bi mi odzvenelo od mračne Mrakove nejasnosti. Nisem mu več prav zaupal. Bil sem že nekoliko besen nanj. Popuščal je oblegovalcem, znotraj je utrjeval oblast. Pomislil sem, da samo čaka na trenutek, ko bo lahko predal Livado lepo zapakirano. Skupaj z zaslugami, da je po divjem uporju vzpostavil red in preprečil nova uničevanja. A hkrati je bilo res, da je vzpostavil neko ravnovesje. Premirje, v katerem smo se lahko utrdili, organizirali obrambo, utrdili barikade, izdelali nekaj orožja. Helikopter je kakor težek mrčes miroval daleč zadaj na robu gozda. Nobena cev ni molela izza blindiranih vozil. Pričakoval sem vse kaj drugega. Jutranji šurm. Žice ne bi mogli ubraniti. Potegnili bi se v stavbe, najprej, hkrati z njihovim napadom pa izvedli svojega: na upravni trakt. Skozi prazni blok A. Razstrelili vrata. Druga skupina čez podstrešje. Vedel sem, da se bo nekaj zgodilo, še preden bo bila polnočna ura.

Sijalo je sonce, enako nanje, ki so v treh obročih čakali na ukaz za napad, in enako na nas, ki smo bili vsak hip pred tem, da pospravimo Upravo. Bila je pozna pomlad, nagibalo je k poletju. Po hrumu helikopterja, strojev, nove pogajalske nervoze je naenkrat zavladal tak topel opoldanski mir. Čas pred kosilom, ki ga ne bo. Livadarji so spali ali se pomenkovali, nekdo je brenkal na kitaro. Dva sta sredi dvorišča igrala namizni tenis. Naša straža pri vhodu je izmenjavala zajebancije s policaji na drugi strani. Zadaj za delavnicami sem pogledal za stražo ob zadnji žici. Nikjer ni bilo nikogar. Jebe se njim za stražo. Ko sem stražarja našel, smrčečega v travi, je rekel, da je brez zveze, že drugi dan ob žici, brez hrane. Napada pa tako ali tako ne bo, dokler se Mrak pogaja. Spet je prišla vsiljiva misel: dokler nas prodaja, počasi, po kosih. To je njegov veliki špil, mogoče največji v življenju. Moj ni, moj je mogoče samo zadnji. Jaz sem bil že v drugačnih špilih, tudi drugačne helikopterje nad glavami sem videl, kakor je tale, ki se je zdaj dvignil od gozdnega obronka in odloputal proti hribom. Nič

ne bo tudi, dokler imamo talce, dvojne. Če Šipac komu res prereže vrat, bojo leteli ministri, nič ne bo.

Do večera, takrat bomo napadli mi. Z Mrakom ali brez njega. To je bilo zdaj odločeno.

50.

V tem čudno mirnem zatišju sem opazoval glave oblegovalcev, ki so se dvigovale nad pokošeno travo, kakšnih sto metrov za žico. Nekdo je vstal in me opazoval z daljnogledom. Drug drugega sva gledala, kakor bi si merila v glavo. Glej me, nevarnega hudodelca, boj se me. Še nekdo je vstal in prvi mu je odstopil daljnogled in mu nekaj kazal s prstom, nekam levo od mene. Nekaj sta opazila, jaz nisem bil prav zanimiv. Stopil sem par korakov naprej in pogledal na tisto stran. Skoraj butnil sem v prizor, ki je policijska gleduha tako zanimal.

Ob skladovnici lesa sta dva tipa slačila svetlolasega fanta. Tako od daleč ni bilo videti, da je fant, to si moral vedeti, kajti deklic pač tukaj ni bilo. In njegovi svetli lasje, počesani na prečo, so bili prav takšni kot lasje novinark, s katero nisem doživel petih minut slave. Za hip, ko mi je prišla pred oči, je bilo čisto tako, kot bi onadva slačila njo, odkrivala njeno belo kožo, živo. Glava se je obrnila, ni bila ona, bil je svetlolasi fant. Prvi je pobiča poljubljal na usta in ga božal po vratu. Drugi mu je vlekel srajco izza hlač in mu odpenjal pas. Dvignil mu je srajco in ga božal po trebuhu. Tak prizor spolne razbrzdanosti, taka erotika sredi oblegane notranje pokrajine. Sklonil je glavo in ga poljubljal, kjer ga je prej božal, po trebuhu, prvi ga je še naprej lizal po ustih, obrazu in vratu. Drugi je šel z glavo zmeraj nižje, slačil mu je hlače. Pa menda ja ne, sem pomislil, menda ja ne. Mali je onega, ki ga je poljubljal na usta, odrinil, zažejalo ga je in potegnil je iz flaše. Zdaj so se vsi trije smejali in ga cugali, čisto svobodni so bili tam za skladovnico desk. Niso vedeli, da jih opazujemo najmanj trije, onadva gleduha z daljnogledom in jaz. Težko je bilo odtrgati pogled od tega svobodnega prizora. Vlekli so iz flaše, potem je fantove svetle lase pograbil tisti, ki ga je poljubljal, in mu glavo potegnil navzdol, k sebi, k svojemu spolu. Nekdo je zastokal, mali od bolečine ali tisti iz užitka. Šlo je zares, se pravi, da tudi na silo, ali pa so se samo šalili, ni bilo mogoče ugotoviti, kako daleč so in kaj je pravzaprav med njimi.

Vsekakor so se pedri, če pa niso bili pedri, pa vsaj močno potrebni, vsekakor so se, kdor koli so bili, takor rekoč javno vdajali popoldanski orgiji. To je prinesla livadna revolucija: seksualno svobodo, nič več ni bilo prepovedano. Potem so vsi trije legli in izginili nekje v sončnem zavetju dišečega lesa. Policaja sta še malo gledala, potem sta tudi onadva izhlapela s horizonta. Kar mi je ostalo v očeh in kar ni hotelo iti iz mene, je bila tista koža. Bela koža se mu je zasvetila na gladkem trebuhu, izolirano bi lahko bila tudi ženska. Ženska koža. Tista, ki se je odkrila, koža na hrbtu fantalinke, ko je pobirala vžigalice, edina ženska koža, ki sem jo videl zadnjih nekaj let.

51.

Sonce, junij, ženska koža, oblaki.

Legel sem v travo in gledal junijske oblake. Pomislil sem, da bi lahko šla na tak dan z Leonco kam ven, na kak gostilniški vrt. Sedet v senci, čvekat, se malo zafrkavat, jest kakšne postrvi s česnom in peteršiljem. Piti, počasi in zbrano. In potem k njej v tisto predmestno hišo, kjer je živela sama. Včasih sama, ne zmeraj. Ležati. Potem se počasi slačiti. In fukati, počasi in zbrano. Nič zbrano, nič misliti. Zvečer pa kam v mesto zagonit tiste kurčeve dolarje, ki sem jih dobival od ameriške vojske za Dominikano, za Zaliv, za jebeni trimesečni Vietnam. In nazaj k njej. Ampak najprej, na začetku vseeno na zrak, pod sonce, pod oblake. Za hip se mi je zdelo, da se premikam jaz z zemljo, oblaki pa mirujejo. Ladja. Na morju so drugačni, zmeraj hitri, odnaša jih. V Sahari so drugačni, kakšne belkaste meglice včasih. Drugačni so v Karibih, težki, hurikanski; drugačni v Vietnamu, z njih se spusti debela zavesa vode; drugačni so v Baninju in drugačni v Ljubljani, drugačni na Korziki in drugačni v Oranu; drugačni nad Masado, posamezni, belkasti; drugačni izza rešetk, hitri od enega roba okna do drugega; drugačni skozi Leončino okno po popoldanskem ljubljenju, ovčice, lahne. Sem rekel ljubljenju? Fuku, se reče, po popoldanskem fuku.

Ne maram, da tako govoriš z mano, je rekla na začetku. Vse drugače je govorila na koncu.

Imela je knjigo modrosti. Ja, tako se je imenovala: Knjiga modrosti. Leonca je namreč zbirala misli. Ljudje zbirajo vse sorte stvari, še crknjene mačke ali človeške glave nekje na Tasmaniji. Ona je zbirala misli. Ljudske

modrosti, pametne izreke tipov iz njenega lokala, prirejene splošne življenjske modrosti, svoje lastne misli prav tako. Kar je med službo pomembnega slišala, si je zapisovala na prtičke, na kartončke, v zvezke, vse to je nosila domov in prepisovala v nekakšno spominsko knjigo, vse to je v najbolj nepravih trenutkih tudi uporabljala. Ljubo doma, kdor ga ima, ljudi dom tarararom, ta hiša je moja, pa vendar moja ni. Je rekla, da je s takimi pravzaprav začela, to je bil spomin na mladost. Tako je pisalo v kuhinji na prtju na steni v nekem blatnem dolu, še brati ni znala, pa je že vedela, kaj je lepo izvezeno na tistem belem prtju. V tisti blatni vasi je potem, ko je bila dekle, sanjarila, da bo študirala. Namesto tega je zapisovala misli. Morale so biti originalne, niso smele biti iz knjig. Za originalne so se štele njene izvirne ali pa tudi tiste, ki so jih izrekli tipi za šankom. Neki tuberkulozen šankar, ki je hodil tja pokašljevat in pršit slino čez kozarce in kavne skodelice, ji je zaupal tole: življenje – to je zaročenec smrti. Narobe, sem rekel, smrt je zaročenka življenja, smrt je ženskega spola, življenje pa ni moškega, ne more biti zaročenec. Nekaj časa je mirno mislila s tistimi svojimi mirnimi očmi, potem je rekla: ja, že. Toda teden dni potem je človek umrl. Seveda je umrl, sem rekel, saj je zvrnil vsak večer pet konjakov, umetnih, strupenih; človek je umrl, ker ni imel več jeter. Tako je rekel, je rekla, in tako mora biti. V vseh stvareh se ji je dalo ugovarjati, v modrostih nikoli. O smrti jih je imela še nekaj: Spustite zaveso, komedija je končana. Ali pa: Pustite otroke počivati, mati pa naj joka.

Nekemu samomorilcu je bila posvečena tale misel, mislim, da je bila njena: Ne trgaj si življenja, so lepe rože in ptice. Čas se zavrti in se izboljša. Hotel sem reči, da se najbrž zavrti Zemlja, čas teče, toda ob pogledu v njene globoke in modre oči sem raje molčal. Gotovo je s to mislijo odvrčala od štrika kakšnega nesrečnika, preden je zaklenila lokal. Tale, je rekla, in se smejala, tale je pa smešen: Pijem zato, da bi jo pozabil, a kaj, ko potem vidim dve. Leonci se je to zdelo smešno, ni bilo pomoči. Tole pa se ji je zdelo lepo, in spet ni pomoči: Kaj mi bojo tvoja darila, jaz hočem tebe. Morda je bilo nekoliko namenjeno tudi meni, ampak modrost je delovala tudi sama zase.

Kaj pomeni, je vedela samo ona. Ti ne razumeš, je rekla, to vse je življenje. Vsaka misel je človeška drama. Doživetje, ki se neizbrisno vtisne v spomin vsega sveta. Res nisem razumel. Kakor tudi ne misli nekega pesnika, ti so bili svojeručno napisani na kasirni blok: Trepeta mlada breza,

trepetajo njeni listi kakor violina pri Mendelsohnu. Prinesel sem ji nekaj straniščnih grafitov. Takšne, ki jih pišejo straniščni intelektualci, ko so nality s pivom in se jim zdi, da morajo še med scanjem napisati kaj pomembnega, predvsem pa povsod pustiti sled svojih študij in premišljevanj. Enega iz Francije: Vrnem se čez pet minut. Godot. Enega iz Zagreba: Dok je bilo Tita, bilo je i šita. To ni nič, je rekla, kar se prepisuje. Priti mora iz človekove izkušnje. Iz življenja, sem rekel ponižno, kajti mislil sem na njeno kožo, na njene mehke in vlažne predele. Ja, je rekla. Eno sem imel iz nekega usranega puba v Ameriki: Better the bottle in front of me, then frontal lobotomy. To se rima, sem rekel, sicer pa pomeni: Bolje steklenico pred mano, kakor čelna lobotomija. Kaj je to lobotomija? je rekla. Da ti odprejo glavo z dletom, sem rekel. In? je rekla? Kaj in? To je še manj kakor nič, je rekla. To ni modrost in ni življenje. Ne sme se odpreti glave z dletom, je rekla resno. Pobrskala je po zvezku in prebrala: Ubiti človeka je kakor ubiti dobro knjigo: kdor ubije človeka, ubije razumno stvar, kdor uniči dobro knjigo, ubije razum sam po sebi. To, je rekla, to je življenje in modrost, oboje hkrati.

Moral sem se zamisliti. Zaželel sem si, da bi ji povedal kak straniščni grafit. Zakaj je bila ta ženska tako pametna? Zakaj ni odpirala konzerv v kuhinji, kakor Katarina Velika, pa čeprav je drgnila z žlico po krožniku, zakaj ni sedela ali ležala na postelji kakor Maša? Kaj pa tista bela breza, sem rekel, tisto je modrost? Mlada breza, je rekla. No, pa mlada. Ali ti jaz napišem eno pesem? Daj, je rekla. Sem napisal:

Cigarete, vino in ženske.

Moje tri stalne nadloge.

Morda bi lahko pustil cigarete, morda.

In celo vino.

Smejal sem se, ona se ni. Saj nimaš druge ženske, je rekla. Rekel sem, da ne, nikoli. Gledala je v neko nedoločeno točko na steni. Na steni ni bilo nobenega prta, kjer bi pisalo: ponižnost, nedolžnost, lepota srca. če boš imel drugo, je rekla, boš tudi ti nesrečen. Zvenelo je kot grožnja. Videti je bilo kot neviden napis, ki navadnim človeškim očem ni bil berljiv, nekakšna strašna sodba: Mene tekel fares. Vsaj tako je bilo videti iz njenih

mirnih in globokih oči. Škoda, da se ni raje smejala, da se ni večkrat smejala. Takšna hladnokrvna žival je bila moja Leonca. Da sem jo potem na koncu moral tako hudo pritisniti k steni.

Na začetku je rekla: Ne maram, da tako govoriš z menoj. Na koncu je rekla. Odpiši me, pozabi me. Odpisal sem jo.

52.

Oblaki. Drevo. Gozdni obronek. Spomin na Leonco, spomin na Leonco: za mišljenjem in vzgojo srca je prišlo učenje življenja.

To je pač spominska knjiga, sem rekel. To ni spominska knjiga, je rekla z mirnim prepričanjem. Spominska knjiga je spomin na ljudi, ki so jo popisali, na sošolce, na teto in strica, ki jo popišejo, narišejo rože in take reči. Tu so pa misli, ki ostanejo za zmeraj, je rekla. Ampak ti se spomniš ljudi, sem rekel, ki so te "misli" povedali, ne. Jaz sem samo zbiralec, je rekla. Zbiralka, sem rekel. Saj je vseeno, je rekla.

Zakaj so pa potem knjižnice, te vprašam, zakaj ne greš v knjižnico in tam prebiraš "misli" od jutra do večera, ali kadar si pač prosta? Če pomislim na to, je rekla, velika hiša, polna misli ... me kar zmrazi.

Vstala je mislila: velikanska hiša, polna misli. Premikajo se, vate grejo. V tebi delujejo. Povsod delujejo. Razumem, je rekla, to je velika stvar, samo da to ni isto. Te misli, ki so zapisane v mojo knjigo, sem zbrala jaz, izbrala sem jih, moje so. In jaz bi rada, da bi ti te misli kdaj poslušal. Kako poslušal? Da bi se učil, je rekla, jaz bi ti brala, ti bi se pa zamislil nad njimi. Gotovo bi ti pomagalo. Zakaj, sem rekel. Za kaj bi mi pomagalo? Da bi znal živeti, je rekla. A ti misliš, sem rekel, da se mora človek naučiti živeti. Ti bi se moral naučiti, je rekla. Mi pride včasih ponoči pred oči tisti bogec, ki sem ga obrnil v steno. Takrat je bila že zelo nesrečna. Zakaj si to napravil, je rekla, zakaj ga obračaš v steno. Včasih se tisti bogec, ki sem ga obrnil v steno, skloni nadme. In nič ne reče, potem namesto njega reče Leonca, ona zmeraj kaj pametnega reče: ta te bo naučil živeti. Ta ti bo prinesel mir. Drugačen človek boš. Neko noč sem ga vprašal, ali ga je poslala Leonca. Bogec je odkimal.

Kakšen mir, reče bogec z razpela, kakšen mir neki? Nisem prišel oznanjat miru, nemir sem prinesel. Masada je nekoč žarela v ognju, kakor

je zdaj Livada žarela v junijskem soncu. Nemir je prinesel in tudi Livada bo gorela, vse bo ena sama Visoka peč, od hribov pa dol do morja se bo svetilo, čez morsko gladino, tako bo kakor davni strašni sončni zahod ali še strašnejši vzhod. Prišel je, da vrže ogenj na zemljo, prinese nemir.

53.

Prišel je Pepo. Rekel je, da ta mir ni dober. Nekaj je v zraku.

"V zraku so oblaki," sem rekel.

Rekel je, da bo notri nekaj počilo, znotraj žice, če se ne bo nič zgodilo. Mežnar nekaj pripravlja. Kateri Mežnar? Tisti, ki smo ga vrgli ven, zglangan ksiht. Aja, Spizdimežnar? On, ja, oboroženo skupino ima, ne podrejajo se odboru. Ban je zmeraj več z njimi, sami se bojo začeli pogajat. Rekel sem, naj kar začnejo, mi bomo še nocoj začeli nekaj drugega. Prosil sem ga, naj me pusti pri miru: mislim na svoje ženske, gledam oblake. Pepo je sedel k meni in potegnil iz žepa steklenico pravega konjaka. Kje si to našel, goba? "Pepo je star dihur," je rekel. "Dela si zaloge za hude čase."

Dobro sva potegnila. Rekel sem mu, naj se malo ozre, neki gospodje obdelujejo zlatolasega fantka.

"Mogoče sem star peder," je rekel, "nisem pa gleduh."

"Si tudi stara oprezna rit. Zakaj si umaknil zahtevo po amnestiji?"

"Saj veš, da z amnestijo nimamo nobene šanse," je rekel.

"Saj veš, da mogoče sploh nimamo nobene šanse," sem rekel. "Sploh nobene."

"Vsa ta mularija, ki je komaj prišla noter, fantje imajo še kakšno šanso. Nočem, da bi kdo najebal. Kdor bo udeležen v tem uporu, bo na črni listi za vse življenje, povsod bo najebal."

"V življenju se pač kdaj najeba."

"Ni nujno, da najeba vsak."

"Fantki se ti smilijo," sem rekel, "res si peder."

"Pepo Peder ali Keber Pofukl, a ni vseeno?"

"Tam zadaj nategujejo enega takega, ki ima šanse, pravkar je najebal."

"Zakaj si svinjski, krut si," je rekel, "s flašo sem prišel k tebi."

"Mlahav si, razumeš, to je težko prenašat. Ti kličeš po tem, da bi te človek udaril."

"Pa me udari."

"Pijan si in še peder povrh, ne morem te udarit."

"Kar mahni me, če ti bo laže."

"Se zdaj čudiš, da zmeraj nafukaš?"

"Saj je vseeno," je rekel, "jaz bom zmeraj nafukal, na koncu bom stegnil papke v arestu." "Jih boš, ja," sem rekel. "Zaradi samega strahu jih boš stegnil."

"Zaradi umetnosti," je rekel.

Na, pa se mi je zasmilil. Kajti Pepo Peder, nekoč Jože Valant, je res nastradal zaradi svoje ljubezni do umetnosti. Preveč je ljubil umetnost in starine, zato je moral mahiniti farja po glavi, moral ga je tudi iz strahu. Pepo se je vsega bal, še mravelj, še mravlje ni mogel pohoditi. Na mravljinjake ob žici je nosil drobtine kruha.

"Veš kaj, Pepo," sem rekel in potegnil iz flaše. "Ker imaš tako dober konjak, ti odpustim. Tudi brez kurčeve amnestije bo šlo naprej."

"Če nas Alojz ne bo zvozil," je rekel.

"Naj zvozi vse, mene ne bo."

"Za rezultat že veš?"

"Nočem vedeti, Pepo, zvedel bom, ko bom gledal prenos, v zadnji minuti regularne tekme ali podaljškov."

"Dober si," je rekel, "ne popuščaš."

"Seveda sem dober, ne popuščam, ampak odpuščam."

"Hvala, Keber," je rekel. "Vedel sem, da nisi svinja."

"Tudi ti nisi, Pepo. Samo nekoliko preveč prestrašen peder, to pa si."

Pepo Peder ni bil pravi peder. Nagibal je k pedru. Naturo je imel pedrsko. Za mlade fahte je skrbel, pomagal je. Zaščititi pa ni znal nobenega, kadar je katerega kakšen pravi prasec začel maltretirati. Kadar je zelenca, ki je prišel noter, naredil za sužnja. Kadar ga je prisilil, da mu ga je zdrkal ali celo pofafal. Takrat se je Pepo zmeraj umaknil in si brisal solze. Včasih je bil čisto pogumen, enkrat se je prijavil za samico, da je rešil nekega tatiča. Čisto po nepotrebnem. Smejali so se mu. Mali je potem okradel še njega. Pepo, tebe lahko vsak nategne, so rekli. Ti si peder. Ko te jebe, Pepo, predolgo si že v čuzi. Dobričina si postal. To je najslabše, kar se

staremu arestantu lahko zgodi. Konjak pa imaš dober, nažgala sva se ga, kaj? Francoski, je rekel Pepo, curvoiser. Škoda, ker je v flaši za razredčilo.

"Konjak je dober," sem rekel, "oblaki potujejo. Sonce sije kot v Odesi. Leonca sedi ob oknu. Ladja se pelje, Livada je ladja, okrog je morje."

"Nekatere nosi luna tudi podnevi," je rekel Pepo.

"Luna v lini kajute, oblaki v lini vagona. Žareča Masada, ognjena Livada."

Počasi sva spraznila tisto flašo. Tistega zadnjega mirnega popoldneva se bom spominjal. Tistega zatišja pred boji. Malo sva zaspala s Pepom Pedrom tam na travi, utrujena od lepih pomenkov, od lepih spominov in od konjaka iz flaše za razredčilo.

54.

Vsakič, kadar sem odprl oči, sem videl oblake potovati proti Alžiru, proti Sajgonu, proti Franciji, čez žice in čez meje. Enkrat sem videl tudi mlado moško kurbo s svetlimi lasmi, ki si je zapenjal srajco in si skrbno, počasi in z užitkom česal lase. Njegova ljubimca sta si ob skladovnici dišečih desk podajala flašo. In so vsi trije izginili v koprenastih oblakih, v kopastih oblakih, v zavesah oblakov. Videl sem tudi policaja z enim daljnogledom. Bila sta neresnična. Stala sta zunaj resničnega sveta. Kakor da bi se mi o njiju sanjalo. Bilo je neresnično, in hkrati tukaj, ni bilo pomembno, bilo je samo del nekega potovanja ali sanj. Za dolgo trajajoč hip nisem več mislil, kje sem in kakšno godljo smo zakuhali in kaj bo iz tega. Kar peljal sem se nekam, tako kakor vse življenje, tako kakor z ladjo, tako kakor z vagonom, tako kakor z Leonco, tako kakor z očetom gor pod oblake, nad visoko peč, na oni svet, od koder me zdaj gleda in pravi: Sine, sine, kaj bo s tabo, nisi za nobeno rabo.

Tako kakor čez vietnamske gozdove, skozi pesek z avtom, čez žice zaporov, vojaških, civilnih, umazanih, čistih, skozi sajgonsko bordelsko svinjarijo in pristal sem z ladjo v Odesi. V Odesi ne bi smel pristati, Leonca tega ne bi dovolila. Vseeno sem pristal v Odesi, tam je bilo mirno, vrvež pristaniškega življenja zunaj, oblaki nad morjem, nad Karantenskim pomolom, kjer je privezan star kos železa, moja ladja, nad mestom, nad

bleščečimi kupolami katedrale, proti Krimu, čez širo Rusijo proti Novgorodu in Vitebsku.

55.

Okrog žice, ki smo jo držali, je bilo zeleno morje. Vse so pokosili, porazirali do tal, noben koruzni štrcelj ni več stal na širnem polju. Daleč zadaj je bil obronek gozda, kjer so postopali oblegovalci. Prav mogoče, da bi ga dosegel ponoči, kdor bi se splazil mimo vseh straž, skozi tri obroče.

S trsom v ustih, kakor sem – mali vitez – plaval skozi močvirje, pod vodo, tu in tam dvignil glavo iz vode in opazoval stražne ognje, hotel po pomoč svoje vojske, ki bo razbila vse obroče in rešila pogumno oblegano vojsko. Gradil sem trdnjave, iz peska, iz kamenja, iz snega, iz škatel vžigalic, obzidja, kamor smo se zmeraj zatekli; stražne stolpe, s katerih smo pogumni branilci valili težko kamenje, sulji šope puščic na napadalce s ščiti nad glavami, zlivali nanje vrelo olje, da so padali v jarke. Tudi potujoči vagon sredi vojne pokrajine je bil takšna trdnjava, zapor sredi neznanega mesta je bil naša utrdba, pozneje majhna soba, postelja v njej, okno je bilo trdnjavska lina.

In zdaj sem bil končno zares v takšni oblegani trdnjavi, le da nikjer ni bilo nobene vojske, ki bi nam prišla na pomoč, nobenega sla ni bilo mogoče nikamor poslati.

Podnevi je bila vsenaokrog zelena čistina, kakor puščavsko morje okrog Masade. Če sem priprl oči, sem jo v trepetanju avgustovskega zraka videl: zgrajena je bila iz belega kamna, sedemintrideset stolpov se je dvigovalo iz zidov iz hriba in hrib se je dvigoval iz puščave. Templji, kopališča, cisterne z vodo, skladišča. Dva tisoč let je bila pozabljena, v prejšnjem stoletju so ruševine zagledali neki mornarji. Toda zdaj, če sem jo hotel videti, je bila sanjski grad s palačo na zahodni strani. Zgoraj je bila bogata zemlja, zasajena z zelenjavo za branilce. Eleazar je brezskrbno gledal postave rimskih vojakov, ki so tekale okrog obzidja, postave delavcev, ki so vlačile kamenje na kup, da bi zgradile mostišče. Masada je bila velika in bela, njeni stolpi so bili neosvojljivi, nad njo je ponoči bedel brezimni Bog, edini Bog, ki se je sprehajal po nebu med gostosevci in gledal nanjo, na Masado, obkoljeno s tremi obroči, s katapulti, z vsemi mogočimi

oblegovalnimi stroji. Gledal je, Jahve, na Eleazarja in druge branilce njegovega imena, na branilce dežele in svobode in njega, praočeta, začetka vsega. In Eleazar je vedel, da ga čaka slava, večna.

In kaj je čakalo nas? Nič boljšega, nič slabšega kot včeraj, danes ali jutri. Eni so določeni za to, da bojo Menahemi in Eleazarji, drugi za to, da bojo Mraki in Kebri. Na ene gleda tam iz skupine gostosevcev vsako noč in izza oblakov vsak dan njihov Jahve, na nas nihče; mogoče, mogoče kakšen Leončin bogec.

Jaz sem bil vse otroštvo in potem vse življenje v nekih trdnjavah z upanjem, da bo kdaj kak Jahve pogledal name, da bo kdaj prihitela kakšna vojska na pomoč.

Ona je bila vse življenje v svojih spominskih knjigah, v knjigah modrosti, zbirala je misli, nazadnje je zbirala tudi bogce Jezuse Kristuse na razpelih in njeno upanje ni bilo nič drugačno od mojega.

56.

Bližal se je večer, ko sem vstal z omotično glavo, polno sanj, spominov, oblakov, ženskih kož in belih stolpov. Zataval sem s to težo mimo delavnic proti dvoriščnemu krogu. Iz blokov B in C je prihajalo večerno vpitje, zvečer se v vseh zaporih sveta, v vseh kasarnah, internatih in bolnišnicah ljudje čudno razživijo. Duh po prostosti, duh po svobodi, občutek, da tu notri lahko vseeno počneš, kar hočeš, je zdaj še bolj razgibal večerno Livado pred napadom, ki se bo to noč moral zgoditi. Stavba Uprave je s svojimi zaprtimi pazniki, zlasti pa s psihologom Teršičem klicala nadse štiristo petdeset svobodnih kaznjencev, ki jih je razganjala prostost, pa tudi lakota in zadnji ostanki alkohola. Od Uprave, kjer so bila bogata skladišča, so si veliko obetali. Uprava je vlekla napadalno energijo nase, noro bi bilo še naprej odlašati.

Čez krog so odmevali klici. Fantje so klicali paznike in psihologa po imenih. Kako je, če si zaprt, Francl? A veš, kje je tvoja žena, profesor Teršič? Njegova žena ga je včasih hodila z avtom čakati, kadar je odhajal iz službe. Lepa, spogledljiva ženska. Hej, Teršič! Zdaj ti jo Kava daje dol! Pročelja so se stresala od smeha. Kava je bil Kavčič, policijski inšpektor.

Dvorišče je odgovarjalo: Kava ti poriva ženo, Teršič! Teršič je bil osovražen. Vrtal je človeku v možgane, gledal mu je nepremično naravnost v oči.

"Šele ko boš spoznal, da si kriv, boš na poti rehabilitacije."

Vsak človek z Livade je poznal ta stavek, idiotsko zahtevo po kesanju. Človek je gledal izmenično v tla in v njegove nepremične, vrtajoče oči in si svoje mislil. Namreč: svinja, daj mi mir. Nehaj me mrcvariti.

Maščevanje je bilo zdaj sladko in glasno. Zob za zob, stavek za stavek:

"Hej, Teršič! Telefoniraj domov, preden ti jo Kava rehabilitira."

Na drugi strani se je včasih kdo pojavil ob oknu in zaskrbljeno gledal na naraščajočo plimo. Posmehljivkam na Teršičev račun so se pridruževali klici s pozivi za napad na Upravo: Razbijmo bando! Nekateri so tekali čez dvorišče in metali kamenje v že zdavnaj razbita okna.

Pojavil se je klic: Vse paznike za jajca na kandelabre! Nikjer ni bilo nobenega kandelabra. A poziv na obešanje na kandelabre se je doslej v vsaki revoluciji dobro obnesel.

Telefonske žice so morale biti vroče.

Ob obronku gozda se je zbirala velika skupina policajev in se razvrščala v strelce, na drugi strani so se prižigali avtomobilski motorji.

57.

"Napad, napad," je hrumelo v kantini.

Mrak je hodil z rokami na zadnjici sem in tja. Ljudstvo je zahtevalo vojno. Lakota, utrujenost, nikjer ni bilo več vode, prihajala je noč brez luči.

"Ni izbire," sem mu rekel. "Napasti moramo zdaj, ta hip, ali pa je bolje, da se vdamo."

V kantini, ta je bila revolucionarni štab, je bilo zadušljivo od teles. Vsi člani Odbora, mnogi neznani ljudje, Mežnar s svojo skupino, tudi Ban z njim. Livadarji so vpili drug čez drugega. Napad na Upravo je zdaj postal splošna zahteva. Mrak je še zmeraj cincal.

Vendar zdaj res ni bilo več jasno, zakaj.

Pogajanja niso več napredovala niti za milimeter. Odstop od zahteve po amnestiji so imeli za našo slabost, to sem pričakoval. Še naprej so bili pripravljeni dati žrtje, babe in več prostih izhodov. To je bilo vse. Ob zahtevi

po vnovičnem prenosu so jih še naprej prijemali krči. Od smeha. Hkrati so začeli ostreje groziti. Organizatorji upora bojo drastično kaznovani. Drugi naj se spametujejo. Vendar je bila to bolj grožnja nam v Mrakovem štabu, zvočnik je namreč molčal. Kaže, da niso imeli, tisti zunaj, nobene volje, da bi bando prepričevali. Iz nekakšne obojestranske utrujenosti rastoča pripravljenost za spopad. Imeli smo možnost, da presekamo telefonski kabel, toda presodili smo, da je za zdaj dobro, da imajo zaprti pazniki in njihov psiholog zvezo s tistimi zunaj. Naj se razleze njihov obup po širnem svetu. Naj poročajo o naraščanju nevarne plime, naj že enkrat počī.

Zahteva po amnestiji je bila po veliki neumnosti umaknjena. Rekel sem, naj postavimo zelo enostavno in zelo urgentno: priklop elektrike. Tu ni imel Mrak nobenega prostora za taktiziranje več. Kako bo stopil pred ljudstvo in rekel: še naprej ne bo luči, ne bo vode, nobenega prekletega golaža ne bo.

Videti je bilo, da bi bili pazniki v Upravi pripravljeni sami priključiti transformator. Počasi jih je grabila panika. Oni bojo prve žrtve, če bo spet počilo. Johan jim je tja gor v okna z razbitimi šipami vpil, da bo priključil elektriko na njihove kurce.

Mitrovič je sredi tega vpitja poročal o oborožitvi.

Vodja straže je poročal o gibanju enot, ki sklepajo vse tesnejši obroč okrog Livade.

Mežnar je ponudil svojo skupino, da udari ven prva, za njo vseh štiristo petdeset. Do obronka gozda, tam jih razbijemo in se razpršimo.

Nobenega bega ne bo. To je bilo soglasno sprejeto. Postavi se ultimat. Elektriķa.

Postavili smo ultimat, kljub temu, da mu Alojz ni bil naklonjen. To je bil naš ultimat, ni bil videti velik, kakor so bile velike in slovesne vse od Šestih zahtev. Toda bil je hudičevο pomemben ultimat, kakor se je kmalu pokazalo.

Glasil se je: če do devetih zvečer ne bojo priključili elektrike, bomo napadli Upravo in zajeli še preostale paznike.

Mrak je zaskrbljeno pihal kolobarje dima pod strop.

Vsaj na eni točki smo morali zmagati. Mrak je računal, da jo bojo priključili. Jaz sem vedel, da je ne bojo. Mrak ni bil za zviševanje napetosti, ker ga je zanimalo nekaj drugega. Ko smo sprejeli sklep, je bila ura šest. Odšli smo na položaje. Ob žici smo razpostavljali ljudi z molotovkami in strelnim orožjem. Bili so seveda v neznanski premoči, a stvar zanje sploh ni bila enostavna. Kadar letijo krogle, letijo na obe strani. Eno samo življenje, ki bo upihnjeno zaradi napada na kaznilnico, bo postavilo vprašanje: Ali ni bilo mogoče drugače? To je bila naša prednost, naša življenja niso bila vredna nič. Seveda je vsak Livadar mislil to precej nasploh: Nič ni vredno življenje koga drugega.

Ob sedmih nas je spet sklical Mrak. Mislili smo, da je prišel kak odgovor. Toda Mrak je predlagal, da uvedemo kaznilniško policijo. Ja, nič več in nič manj: policijo. Rekel je, da se je nered razrasel čez vse meje. To je bilo res. Pijančevanje, kraje, pretepi, nepotrebno mrcvarjenje paznikov, registrirani posilstvi.

"Kaj pa še!" je začel jezno vpiti nekdo pri vratih. Odkar so bile seje odbora javne, vsakršnega glasnega usajanja ni manjkalo.

"Ne sme se krasti," je kričal iz temne gneče pri vratih, "ne sme se pijančevati, sreča, da nam še kavsati ne prepovejo, bab namreč. Fante nekateri kar precej kavsajo, nekatere na silo."

"V vojni se to dogaja," je rekel Johan, "kakšnega pač posilijo."

"Ni vojna," je jezno zapiskal vodja, "in če vas beseda policija moti, naj se imenuje redarstvo."

Mrak je bil tak hegemon, nekaj hegemonskega je imel v sebi s tistimi čez pegasto kožo na pleši počesanimi lasmi, s pipo in očali, ki jih je nenehno snemal in si jih drgnil.

"Če bomo imeli policijo," je rekel Pepo Peder, "bomo morali imeti tudi zapore."

Vsi smo se zarežali.

"Se razume," je smrtno resno rekel Alojz Mrak. Ni bil zadovoljen, ko smo se režali. Rekel je, da je stvar logična. Preden napademo, moramo imeti to stvar urejeno. Če izgubimo, bomo dokazali, da smo skrbeli za red. Če zmagamo, bomo za red tudi skrbeli, kajti stvar je postala več kot

nujna. Johan je predlagal, da zaposlimo zaprte paznike. Spet režanje. Rekel je, naj hudiči enkrat delajo pod našo komando. Spat pa potem v celice, pod zapahe. Razen dežurnih.

"Suženjstva v naši republiki ne bo," je slovesno rekel Alojz Mrak. Smeh.

"Ne vem, čemu ta smeh," je piskal Alojz, "to je resna stvar. Policija je zmeraj resna stvar."

Seveda je bila stvar resna. Ampak je bila tudi prekleto smešna. Najbolj smešno je bilo, da je zahteval ustanovitev policije in redarstva tik pred napadom. Kdo pa je takrat mislil, kaj se bo zgodilo potem. Takrat ni bilo nobenega potem. Bila je deveta ura, ki se je bližala, in bilo je dejstvo, da ni nobenega odgovora na ultimat.

Vseeno smo izglasovali ustanovitev redarstva. Redarstvo bo podrejeno predsedniku Odbora. Mrak je bil zadovoljen. Meni se je še naprej zdela zadeva smešna.

Čeprav je bila logična.

"Samo ena stvar je logična," sem rekel in samo tako sem znal takrat razmišljati. "Da jih ob devet nula nula napademo, če ne bo svetlo kakor v lunaparku."

"Saj bo," je rekel Johan, "ker bo spat vse gorelo. Vendar ne električna luč. Vsa Livada bo gorela in vse hiše v njeni okolici. Delavnice, skladovnice lesa za njimi, vsak preklet avto, ki bo pripeljal do žice, bo dobil molotovko pod trebuh in vsak pandur bo živa bakla."